

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

Χρόνος και αιωνιότητα στον Πλωτῖνο

Ενότητα: 8^η

Ελένη Περδικούρη

Τμήμα Φιλοσοφίας

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά **ΠΠ**
μαθήματα

Οδηγός μελέτης:

Σύντομες πληροφορίες για σημαντικούς όρους και για φιλοσοφικές θέσεις και απόψεις εντός πλαισίου αυτής της μορφής.

Βασικά ερωτήματα που συνήθως θέτει ο ίδιος ο Πλωτίνος.

Συμπεράσματα

⇒ Σχολιασμός που αφορά το κείμενο της πραγματείας και παρεμβάλλεται ή ακολουθεί την ανάγνωση του χωρίου.

Κομβικά σημεία της φιλοσοφίας του Πλωτίνου.

«...δεν συνιστά μία νόηση ή ζωή που πάει από το ένα πράγμα στο άλλο, αλλά παραμένει το ίδιο και πάντα δίχως έκταση...»: μεταφρασμένο κείμενο πραγματείας του Πλωτίνου.

«...οὐδέποτε ἄλλο καὶ οὐκ ἐξ ἄλλου...»: αρχαίο κείμενο πραγματείας ή διαλόγου.

III 7 3. 33-34: στυλ αρίθμησης των πραγματειών του Πλωτίνου.

Διευκρινίσεις, σημεία στα οποία θα πρέπει να επιστήσετε την προσοχή σας, αναφορά σε επεξηγήσεις που θα ακολουθήσουν και υπενθύμιση σημαντικών σημείων.

Δύο στυλ γραμματοσειρών που υπογραμμίζουν σημαντικά σημεία:

(α) «Οι προϋποθέσεις της αλήθειας είναι μέσα από την ορθή σύνδεση των εννοιών μεταξύ τους...».

(β) **«Για την αρχή του κόσμου, γι' αυτό που εξηγεί την ένότητα, την ενιαία δομή του κόσμου,...».**

Σημαντική ορολογία -κυρίως λέξεις-κλειδιά- που χρησιμοποιείται από τον Πλωτίνο και άλλοι όροι της αρχαιοελληνικής φιλοσοφίας, ονόματα φιλοσόφων, όπως και κείμενα της αρχαίας ελληνικής γράφονται στην αυθεντική τους κλίση με πολυτονικό σύστημα.

Για παράδειγμα, η επιστροφή ως όρος που χρησιμοποιείται για τη μελέτη των πραγματειών του Πλωτίνου γράφεται ως *ἐπιστροφή*.

Τίτλος 8

Κριτική των Πρότερων Θεωριών Περί Χρόνου I

- ✿ Στο 8^ο και το 9^ο κεφάλαιο της πραγματείας *Περί αἰῶνος καὶ χρόνου*, III 7 [45], ο Πλωτῖνος περνά στην κριτική των πρότερων Θεωριών περί Χρόνου, κυρίως του Ἀριστοτέλη και των Στωικῶν.
- ✿ Ο Πλωτῖνος κατηγοριοποιεί τις προγενέστερες Θεωρίες περί Χρόνου ενόσω η κριτική σε γενικές γραμμές θα κινηθεί κατά των θεωριῶν οι οποίες είτε ταυτίζουν τον χρόνο με την κίνηση είτε προϋποθέτουν τον χρόνο και την κίνηση.

A' κατηγορία

χρόνος \equiv κίνηση

πᾶσα κινήσις (κίνηση ἐν γένει)

Φυσικά, Δ 10, 218 b₉₋₁₈

ἢ τοῦ παντός (ὁμαλή, τεταγμένη)

Φυσικά, Δ 10, 218 a₃₃-b₁

Το αναφέρει ο Σιμπλίκιος -νεοπλατωνικός φιλόσοφος του 6^{ου} αιώνα- στο υπόμνημά του στα *Φυσικά* του Ἀριστοτέλη - *Εἰσαγωγή τῶν Φυσικῶν* 700 - 17-21b.

χρόνος \equiv τὸ κινούμενο

Φυσικά, Δ 10, 218 a₃₃-b₁

ἢ τοῦ παντός σφαῖρα

Ο χρόνος ταυτίζεται με το ίδιο το κινούμενο. Σύμφωνα με τον Συμπλίκιο, αυτή η θέση αποδιδόταν στους Πυθαγορείους

- ✿ Η θέση *χρόνος \equiv τὸ κινούμενο* παρουσιάζει έναν αρχαιότερο χαρακτήρα από τη θέση *χρόνος \equiv κίνηση*, γιατί κατανοεί τον χρόνο ως το ίδιο το σύμπαν και όχι ως την κίνηση του σύμπαντος, αλλά ως την ίδια τη σφαῖρα του σύμπαντος.

B' κατηγορία

Ο χρόνος στη Α' κατηγορία ταυτίζεται με την κίνηση, ενώ στη Β' κατηγορία ο χρόνος συνιστά κάτι της κινήσεως.

Πού αναφέρεται το «τι»;

χρόνος \equiv κινήσεώς τι

Φυσικά, Δ 11, 219 a₉₋₁₀

«...ἐπεὶ οὖν οὐ κίνησις
(ο χρόνος), ἀνάγκη τῆς
κινήσεώς τι εἶναι
αὐτόν».

(α) διάστημα κινήσεως

Στωικός Ζήνων ο Κιτιεύς
(334 -262 π.Χ), SVF I 93

(β) μέτρον κινήσεως

Φυσικά, Δ 12, 220 b_{32-221a1}
221 b₇

Θέση του Αριστοτέλη

(γ) παρακολουθοῦν αὐτῇ

Ἐπικούρειοι, Στωικός Χρυσίππος
(280-206 π.Χ), από τα φραγκμένα
SVF II 509:

«...τό παρακολουθοῦν διάστημα τῷ
τοῦ κόσμου κινήσει...».

- ❖ Ο Αριστοτέλης, έχοντας ήδη ανασκευάσει τις προγενέστερες θεωρίες περί χρόνου, θα ισχυριστεί ότι είναι αναγκαίο ο χρόνος να είναι κάτι σχετικό με την κίνηση.
- ❖ Ο Πλωτῖνος δεν ασχολείται με τη Θεωρία των Ἐπικουρείων και του Στωικοῦ Χρυσίππου. Ενώ στη συνέχεια, θα ακολουθήσει ο *Τίμαιος* του Πλάτωνα.
- ❖ Και τα παραπάνω τρία [(α), (β), (γ)] μπορούμε να θεωρήσουμε ότι αναφέρονται σε κάθε κίνηση όπως είδαμε πριν - πᾶσα κίνησις ἢ ὅτι αναφέρονται μόνο, ὅτι ισχύουν μόνο για την ὁμαλή, την τεταγμένη κίνηση.
 - ❖ Την κίνηση μπορούμε να την καταλάβουμε είτε ως την κίνηση ἐν γένει -κάθε κίνηση: ὁμαλή ἢ μὴ ὁμαλή, αενάως διαρκούσα και συνεχιζόμενη ὅπως εἶναι ἡ κίνηση του σύμπαντος ἢ μία κίνηση που διακόπτεται ὅπως εἶναι οἱ κινήσεις στον ὑποσελήνιο χώρο- ἢ ως την κίνηση του παντός, του σύμπαντος.
- ❖ Αν, ὅμως, θεωρήσουμε ὅτι ο χρόνος εἶναι κάτι σχετικό με την κίνηση και εννοοῦμε ως κίνηση την κίνηση του σύμπαντος, τότε ανακύπτει το εξῆς πρόβλημα το οποίο ο Πλωτῖνος το ἔχει κληρονομήσει ἀπὸ τον *Τίμαιο* του Πλάτωνα.

Στον *Τίμαιο*, ο κόσμος παρουσιάζεται να ἔχει μία ἀρχή ἀπὸ τη στιγμή της δημιουργίας του ἀπὸ τον δημιουργό. Ο χρόνος εἶναι ἡ εἰκόνα της αἰωνιότητας, εἶναι το απεικόνισμα του νοητοῦ προτύπου.

Δύο είναι οι θεωρήσεις που ακολουθούν, ερμηνεύοντας τον *Τίμαιο*:

Η έναρξη του κόσμου είναι μυθολογική και αυτό δε μάς δεσμεύει στο να θεωρήσουμε ότι ο κόσμος δεν είναι αιώνιος.

Ο κόσμος έχει χρονική αρχή.

Αν θεωρήσουμε ότι ο κόσμος είναι αιώνιος, τότε ο χρόνος σχετίζεται με την κίνηση εν γένει. Πώς;

Ο Πλάτων λέει ότι ο χρόνος είναι η κινητή εικόνα της αιωνιότητας.

Μπορούμε να θεωρήσουμε, λοιπόν, ότι είναι ο χρόνος το απείκασμα κατά μια έννοια της στάσης του νοητού προτύπου – κάτι το οποίο δεν το δέχεται ο Πλωτίνος, παρόλο που έχει υποστηριχθεί, οπότε δε δημιουργείται πρόβλημα.

Αν, όμως, ακολουθήσουμε την ερμηνευτική γραμμή σύμφωνα με την οποία ο κόσμος έχει χρονική αφετηρία, εάν, δηλαδή, ο κόσμος είναι γεννητός εν χρόνω, τότε σημαίνει ότι υπάρχει κίνηση πριν από τη γέννηση του κόσμου.

Αυτό το οποίο λέει ο Πλάτων στον *Τίμαιο* είναι ότι πριν από τον κόσμο υπάρχει η «χώρα», υπάρχουν ίχνη των στοιχείων στη χώρα και αυτά βρίσκονται σε άτακτη κίνηση. Αν, λοιπόν, ταυτίσουμε τον χρόνο με την κίνηση, τότε λέμε, εφόσον υπάρχει κίνηση πριν από το σύμπαν, ότι υπάρχει χρόνος πριν από τον χρόνο.

Αυτό είναι ένα πρόβλημα που το επισημαίνει ο Πλωτίνος ακριβώς για να το χρησιμοποιήσει ως επιχειρημά του για την ανασκευή των θεωριών περί χρόνου.

III 7 [45] 8. 1-6

«Κίνηση δεν μπορεί να είναι, είτε πάρουμε όλες μαζί τις κινήσεις και φτιάξουμε, κατά κάποιον τρόπο, μία, είτε αν μιλούμε για την όμαλή. Διότι καθεμιά από αυτές που λέγονται κινήσεις υπάρχει μέσα στον χρόνο – αν μάλιστα κάποια δεν είναι μέσα στον χρόνο, θα απέχει ακόμη περισσότερο από τό να συνιστά τον χρόνο – οπότε είναι άλλο αυτό μέσα στο οποίο υπάρχει η κίνηση και άλλο η ίδια η κίνηση».

Εδώ βρίσκουμε μία γενική θέση του Πλωτίνου η οποία υπόκειται όλων των επιμέρους ανασκευών που θα επιχειρήσει. Η θέση αυτή είναι ότι ο χρόνος δεν μπορεί να είναι χαρακτηριστικό της κίνησης, διότι η κίνηση προϋποθέτει τον χρόνο. Η κίνηση είναι κάτι που γίνεται μέσα στον χρόνο. Η κίνηση είναι εν + χρόνο μέγεθος (έγχρονη).

Οπότε, δεν μπορούμε να αποδώσουμε τον χρόνο στην κίνηση, εφόσον τον έχουμε προϋποθέσει για να καταλάβουμε την κίνηση.

III 7 [45] 8. 6-8

«Μολονότι μπορούν να διατυπωθούν –και έχουν διατυπωθεί– και άλλα επιχειρήματα, τούτο είναι αρκετό, καθώς και το ότι ενώ η κίνηση μπορεί να σταματήσει ή να διακοπεί, ο χρόνος όχι».

Η κίνηση προϋποθέτει τον χρόνο,

Η κίνηση διακόπτεται,

Ο χρόνος δε διακόπτεται.

- ❖ Και στις δύο περιπτώσεις έχουμε μία συμμετρία μεταξύ χρόνου – κινήσεως που δεν μάς επιτρέπει να αποδώσουμε χρόνο στην κίνηση.
- ❖ Ο Πλωτίνος κατευθύνεται σταδιακά προς τη δική του θέση για να μάς την αντίστροφη θέση βάσει με την οποία δεν είναι ο χρόνος που ανήκει την κίνηση, αλλά η κίνηση που με κάποιον τρόπο μετράει τον χρόνο.
- ❖ Έχουμε, λοιπόν, τη βασική διάκριση:

αυτό μέσα στο οποίο υπάρχει ή κίνηση \neq ή ίδια ή κίνηση

χρόνος (που δεν είναι το ίδιο πράγμα με την κίνηση)

Για παράδειγμα, οι κινήσεις γίνονται μέσα στον χρόνο και αυτό είναι σαφές και η περιφορά της Γης γύρω από τον Ήλιο διαρκεί 365 μέρες \Rightarrow μέσα στην ίδια την κατανόηση της κίνησης της Γης ενσωματώνεται, ενυπάρχει η ιδέα του χρόνου.

Η θεωρία που εννοεί τον χρόνο ως κάτι σχετικό με την κίνηση μπερδεύει την κίνηση με αυτό μέσα στο οποίο συμβαίνει η κίνηση.

Οπότε, ο Πλωτίνος λέει ότι η κίνηση δεν είναι χρόνος, αλλά είναι μέσα στον χρόνο. Η κίνηση δεν είναι χρόνος, αλλά είναι ἔγχρονη.

Ένα παράδειγμα της εξάρτησης της κινήσεως από τον χρόνο είναι το ότι η κίνηση – εννοεί προφανώς μία μη όμαλή κίνηση του αισθητοῦ σύμπαντος, γιατί η κίνηση του σύμπαντος για τους αρχαίους είναι αιώνια- σταματά, ενώ χρόνος δε σταματά!

III 7 [45] 8. 8-19

«Και αν πει κανείς ότι η κίνηση του σύμπαντος δεν διακόπτεται, θα απαντήσουμε πως, αν εννοεί την περιφορά του ουρανού, και τούτη κάνει μία πλήρη περιστροφή μέσα σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, όχι στο ίδιο που κάνει για να διανύσει τη μισή απόσταση: ο ένας χρόνος είναι ο μισός, ο άλλος ο διπλάσιος, παρ' όλο που και οι δύο αποτελούν κινήσεις του σύμπαντος – τόσο αυτή που ξεκινώντας από ένα σημείο φθάνει πάλι στο ίδιο, όσο και εκείνη που φτάνει μόνον έως τη μέση».

Αναφέραμε ότι η κίνηση του σύμπαντος δεν σταματάει. Και πάλι, όμως, ως χρόνο κατανοούμε την πλήρη περιστροφή των ουρανίων σωμάτων του σύμπαντος, δηλαδή ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

(α) Ο χρόνος της περιστροφής συμβαίνει μέσα σε ένα συγκεκριμένο διάστημα.

Κάνουμε κύκλο (κυκλικότητα)

Για να ορίσουμε αυτό το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, έχουμε προϋποθέσει τον χρόνο χωρίς να ξέρουμε τι είναι αυτός.

Για να ορίσουμε την κίνηση, έχουμε προϋποθέσει τον χρόνο.

Έχουμε πει ότι η περιφορά είναι ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα προϋποθέτει την έννοια του χρόνου, άρα έχουμε μια κυκλικότητα σ' αυτόν τον ορισμό, έχουμε προϋποθέσει τον χρόνο για να ορίσουμε τον χρόνο.

(β) Έχουμε διαφορετικές κινήσεις με διαφορετικούς χρόνους \Rightarrow ταχύτητες

Ο Πλωτίνος λέει τα εξής:

«Επίσης, η διαπίστωση ότι η κίνηση της εξωτερικής σφαίρας είναι ζωηρότερη και ταχύτερη υποστηρίζει την άποψη ότι η κίνησή της είναι κάτι διαφορετικό από τον χρόνο. Διότι είναι φανερό πως είναι ταχύτερη από όλες τις άλλες, εφόσον διανύει τη μεγαλύτερη απόσταση στον μικρότερο χρόνο· ενώ τα άλλα είναι βραδύτερα, αφού σε περισσότερο χρόνο καλύπτουν μέρος μόνον της απόστασης αυτής».

Αυτό αναφέρεται στην αρχαία αστρονομία που στηρίζεται σε μία θεωρία όμοκέντρων σφαιρών. Υπάρχουν ουράνιες σφαίρες οι οποίες είναι όμοκεντρες μεν αλλά δεν έχουν την ίδια περιφέρεια και γι' αυτόν τον λόγο, σύμφωνα με τις αρχαίες θεωρίες, οι σφαίρες κινούνται με διαφορετική ταχύτητα.

Εάν δεχθούμε ότι οι σφαίρες κινούνται με διαφορετική ταχύτητα, τότε δεχόμαστε ότι κινούνται με διαφορετικό χρόνο, διότι η ταχύτητα μετριέται με τον χρόνο.

Εάν υποθέσουμε ότι η κίνηση ταυτίζεται με τον χρόνο, τότε δεν μπορούμε να ξέρουμε με ποιον από όλους τους χρόνους ταυτίζεται, εφόσον η κάθε σφαίρα κινείται σε διαφορετικό χρόνο.

Για παράδειγμα:

Η Γη κάνει μία πλήρη περιφορά γύρω από τον Ήλιο σε 365 περίπου ημέρες,

Ο Κρόνος κάνει μία πλήρη περιφορά γύρω από τον Ήλιο σε 29 χρόνια.

Εάν ο χρόνος είναι η κίνηση της περιφοράς των σφαιρών, προκύπτει το εξής πρόβλημα: βάσει ποιας περιφοράς μετριέται;

Κινούνται με διαφορετικό χρόνο;

Άρα, με ποιον χρόνο μετράμε εφόσον ο χρόνος μετρά την ταχύτητα;

Θα είχαμε δύο χρόνους;

Ο χρόνος δεν μπορεί να ταυτιστεί με την κίνηση του σύμπαντος.

III 7 [45] 8. 20-22

«Αν λοιπόν ο χρόνος δεν είναι η κίνηση της ουράνιας σφαίρας, ασφαλώς δεν είναι η ίδια η ουράνια σφαίρα, που από την κίνησή της μερικοί υπέθεσαν ότι είναι ο χρόνος».

Ο Πλωτίνος προσπερνά συλλήβδην στη 2^η θεωρία της ταύτισης του χρόνου με τη σφαίρα του σύμπαντος. Έχει ήδη ειπωθεί στα σχόλια του Σιμπλίκιου πως ο ίδιος ο Άριστοτέλης τη θεωρεί ως μία αρχαϊκή αντίληψη περί χρόνου. Οπότε, δε χρειάζεται να συζητηθεί περαιτέρω από τον Πλωτίνιο.

Ο χρόνος δεν μπορεί να ταυτίζεται με τη σφαίρα του σύμπαντος. Όσοι το έκαναν αυτό και ταύτισαν το σύμπαν με τον χρόνο, το έκαναν προφανώς επειδή το σύμπαν κινείται.

Περνάμε στην ανασκευή των πιο επιστημονικών θεωριών των Στωϊκῶν και του Άριστοτέλη.

Ο Πλωτίνος ξεκινά από την ανασκευή της θεωρίας των Στωϊκῶν και έπειτα προχωρά στην ανασκευή της θεωρίας του Άριστοτέλη, ίσως επειδή θεωρεί ότι ο βασικός του αντίπαλος είναι ο Άριστοτέλης.

III 7 [45] 8. 23-30

(η συγκεκριμένη ανασκευή του χρόνου ως διαστήματος της κινήσεως εκτείνεται στους στίχους 23-65)

«Μήπως λοιπόν είναι κάποιο συστατικό της κίνησης; Αν μιν πούμε πως είναι η διάρκεια, πρώτον, αυτή δεν είναι η ίδια σε κάθε κίνηση, ούτε καν προκειμένου για την όμαλή. Διότι η κίνηση – και μάλιστα η κίνηση στον χώρο – είναι ταχύτερη και βραδύτερη. Και οι διάρκειες θα μετριούνται στις δύο αυτές περιπτώσεις με κάτι άλλο, που το σωστότερο θα ήταν να το ονομάσουμε χρόνο. Ποιας λοιπόν από τις δύο κινήσεις η διάρκεια θα είναι ο χρόνος; Μάλλον ποιας απ' όλες, που είναι άπειρες; Αν μās πουν της όμαλης, δεν θα είναι ούτε όλων από αυτές διότι είναι πολλές, οπότε θα υπήρχαν πολλοί χρόνοι μαζί».

Είδαμε, λοιπόν, ότι υπάρχουν διαφορετικές ταχύτητες ανάλογα με την κίνηση των σφαιρών. Τώρα θα δούμε τι εννοεί ο Πλωτίνος όταν λέει ότι θα υπήρχαν πολλοί χρόνοι μαζί γιατί οι κινήσεις είναι άπειρες.

III 7 [45] 8. 23-30

...αν ο χρόνος είναι το διάστημα της κινήσεως με την έννοια της διάρκειας που κάνει ένα σώμα για να διανύσει ένα συγκεκριμένο μήκος, τότε η διάρκεια θα συναρτάται...

1-διάρκεια: συναρτάται με την κάθε (ατομική) κίνηση

(είτε πρόκειται για άτακτη είτε πρόκειται για κίνηση όμαλή –ακόμα και οι όμαλές κινήσεις των ουράνιων σωμάτων είναι κατά τον αριθμό πολλές)

Έχουμε άπειρες κινήσεις, με ποιαν από όλες αυτές θα ταυτίζεται ο χρόνος;

III 7 [45] 8. 30-32

Εδώ, στους στίχους αυτούς παρουσιάζεται ένα 2^ο επιχείρημα που απαντά στο ερώτημα του εάν ο χρόνος είναι το διάστημα της κίνησης με την έννοια της διάρκειας, τι άλλο πρόβλημα έχουμε.

«Αν πάλι είναι η διάρκεια της κίνησης του σύμπαντος, αν μεν πρόκειται για τη διάρκεια της ίδιας της κίνησης, τι άλλο θα είναι από αυτήν την κίνηση;».

2-ταύτιση του χρόνου με την κίνηση του σύμπαντος

Το ίδιο πρόβλημα με παραπάνω της αναγωγής του χρόνου στην κίνηση ενώ είδαμε ότι η κίνηση προϋποθέτει τον χρόνο.

Η κίνηση γίνεται εν χρόνω, δεν είναι χρόνος

III 7 [45] 8. 32-35

«Όμως αυτή θα είναι ποσοτικά καθορισμένη. Και τότε, αυτό το 'τόσο' θα μετριέται είτε με τον χώρο –ότι δηλαδή αυτός που διήνυσε είναι τόσος–, οπότε η διάρκεια θα είναι αυτό –όμως τούτο δεν είναι χρόνος, αλλά χώρος–,

Αυτό είναι το πρώτο μισό του επιχειρήματος:

τοσηδε → η κίνησης του σύμπαντος είναι ποσοτικά καθορισμένη

αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη ποσότητα

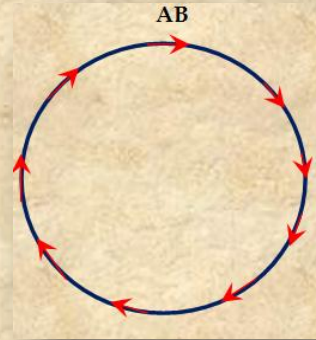
τόσο μήκος

άρα αναγωγή του χρόνου στον χώρο

Πρόκειται για έναν κύκλο που αφετηρία και το τέλος ταυτίζονται.

Το μήκος AB, η περιφέρεια του κύκλου, αντιστοιχεί στον χρόνο \Leftrightarrow ο χρόνος είναι αυτό το συγκεκριμένο μήκος της μίας περιστροφής του κύκλου \Leftrightarrow προϋπόθεση του χρόνου για να ορίσουμε το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ή άναγωγή του χρόνου στον χώρο, εφόσον ο χρόνος είναι αυτό το συγκεκριμένο μήκος, δηλαδή ο χρόνος που κάνει ένα σώμα για να διανύσει αυτό το μήκος.

Σχήμα 1

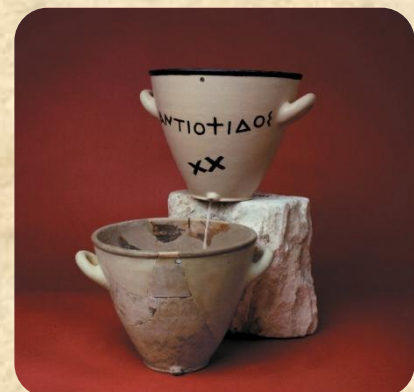
Μία πλήρης περιστροφή με αφετηρία και τέλος το σημείο A επάνω σε κύκλο.

III 7 [45] 8. 35-53 (δεύτερο κομμάτι επιχειρήματος)

...είτε η ίδια η κίνηση θα έχει διάρκεια με βάση τη συνέχειά της και το ότι δεν σταματά μονομιάς, αλλά συνεχίζεται διαρκώς. Όμως τούτο θα σημαίνει το πόσο πολλή είναι η κίνηση και αν κανείς βλέποντας αυτήν αποφανθεί ότι είναι πολλή – όπως όταν πει κανείς ότι η θερμότητα είναι πολλή –, ούτε σε τούτη την περίπτωση θα μάς φανερωθεί ή θα αντιληφθούμε τον χρόνο, αλλά μόνο, από τη μια πλευρά θα έχουμε συνεχή κίνηση, σαν την αέναη ροή του νερού και από την άλλη τη διάρκεια που παρατηρούμε στην ροή αυτή. Και η μεν συνεχής ροή θα μάς δίνει κάποιον αριθμό, λ.χ. δύο ή τρία, η διάρκεια όμως θα αποτελεί συνάρτηση της μάζας του νερού. Έτσι λοιπόν ο χρόνος θα είναι μια ποσότητα κίνησης, για παράδειγμα ο αριθμός δέκα, ή αλλιώς κάτι σαν τη διάρκεια που εμφανίζεται στον οιονει "όγκο" της κίνησης. Τούτο όμως δεν ανταποκρίνεται στην έννοιά μας τού χρόνου· απλώς η συγκεκριμένη ποσότητα διαμορφώνεται μέσα στον χρόνο. Με άλλα λόγια, ο χρόνος δεν θα υπάρχει παντού, αλλά μόνο μέσα στο υπόστρωμα της κίνησης, και συνεπώς καταλήγουμε πάλι να πούμε ότι ο χρόνος είναι κίνηση· αφού η διάρκεια δεν είναι κάτι έξω από αυτήν, αλλά μια κίνηση όχι μονομιάς. Και το 'όχι μονομιάς' σε τι θα διαφέρει από το 'μονομιάς' αν όχι κατά τον χρόνο; Επομένως η κίνηση που διαρκεί και η διάρκειά της δεν είναι η ίδια ο χρόνος, αλλά μέσα στον χρόνο».

❁ Το παραπάνω είναι ένα εξαιρετικά δύσκολο απόσπασμα, δε γνωρίζουμε γιατί ακριβώς μιλάει ο Πλωτίνος όταν αναφέρει τον όγκο, τη ροή του νερού σε σχέση με τις διάφορες κινήσεις.

❁ Είναι εύστοχη, πάντως, η ερμηνεία του Καλλιγά ο οποίος έχει υπ' όψιν του την κλεψύδρα με την οποία οι αρχαίοι μετρούσαν τον χρόνο σε συνάρτηση με το νερό.

Εικόνα 1 Κλεψύδρα νερού που χρησιμοποιούσαν στην αρχαία Ελλάδα.

Όταν, λοιπόν, ο Πλωτίνος συναρτά την ποσότητα της κίνησης με τον όγκο του νερού, εννοεί κάτι σαν την ποσότητα του νερού μέσα στην κλεψύδρα.

Ο χρόνος θα αντιστοιχεί στην ποσότητα του νερού που κυλά, άρα ο χρόνος θα εξαρτάται από τον όγκο της κίνησης.

Ταύτιση χρόνου με την κίνηση αντί να καταλάβουμε, κάτι το οποίο είναι απολύτως προφανές μόλις εξετάσουμε την έννοια της κίνησης, ότι ο χρόνος είναι αυτό μέσα στο οποίο συμβαίνει η κίνηση.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι ο χρόνος δε θα υπάρχει ανεξάρτητα από την κίνηση ενώ τον έχουμε χρησιμοποιήσει για να καταλάβουμε την κίνηση.

III 7 [45] 8. 53-62

«Και αν κανείς ισχυριστεί ότι ο χρόνος είναι η διάρκεια της κίνησης, όχι της ίδιας της κίνησης, αλλά εκείνου με αναφορά στο οποίο η ίδια η κίνηση έχει την έκτασή της, παραβγαίνοντας, κατά κάποιον τρόπο, με εκείνο, δεν θα μάς έχει πει τι είναι αυτό. Διότι το ότι ο χρόνος είναι εκείνο μέσα στο οποίο γίνεται η κίνηση είναι προφανές. Όμως αυτό που εξ αρχής ζητούσε η έρευνά μας ήταν τούτο: τι είναι ο χρόνος πραγματικά; Άλλωστε τούτο μοιάζει ή μάλλον είναι το ίδιο με το να πει κανείς, όταν ρωτηθεί τι είναι ο χρόνος, πως η διάρκεια της κίνησης είναι χρονική. Τι είναι λοιπόν η διάρκεια αυτή που αποκαλείς χρόνο, αν αφήσεις απ' έξω την κίνηση που αντιστοιχεί σε αυτή τη διάρκεια;».

 Το παραπάνω συνοψίζει ουσιαστικά την κριτική του Πλωτίνου στις προγενέστερες θεωρίες περί χρόνου.

(άν κάποιος πει ότι ο χρόνος είναι...)

ο χρόνος → η έκταση της κινήσεως, δηλαδή το διάστημα της κινήσεως

τότε:

(αυτό που λένε οι Στωικοί),

(1) είτε (εννοεί ότι)

(2) είτε

ο χρόνος \equiv χρονική έκταση
(δηλαδή το χρονικό διάστημα που χρειάζεται ένα σώμα για να διανύσει ένα συγκεκριμένο μήκος)

ο χρόνος \equiv με το μήκος της κίνησης (χώρος)

κυκλικότητα του ορισμού γιατί έχουμε προϋποθέσει τον χρόνο

αναγωγή του χρόνου στον χώρο

Ούτε το (α) ούτε το (β) απαντούν στο ζητούμενο τι είναι ο χρόνος το οποίο απαιτεί απόσπαση της έννοιας χρόνος από τις έννοιες της κινήσεως και του χώρου.

III 7 [45] 8. 63-67

«Εξ άλλου, όποιος θεωρεί πως η διάρκεια περιλαμβάνεται μέσα στην ίδια την κίνηση, δεν θα ξέρει τι να κάνει με τη διάρκεια της ηρεμίας. Αφού όσο κάτι κινείται, τόσο κάτι άλλο μπορεί να στέκεται, και μπορείς να πεις ότι ο χρόνος είναι για το καθένα ο ίδιος, πως είναι δηλαδή κάτι άλλο και από τα δύο αυτά. Τι είναι λοιπόν η διάρκεια αυτή και ποια είναι η φύση της; Γιατί δεν μπορεί να είναι κάτι τοπικό, αφού και ο χώρος είναι κάτι έξω από την κίνηση».

Οπότε, όταν κάτι δεν κινείται, ο χρόνος εξαφανίζεται;

Έχουμε τρεις ενστάσεις – τρία επιχειρήματα:

- i. Μπερδεύουμε τον χρόνο με το έγχρονο, δηλαδή την προϋπόθεση με το γεγονός (πρόβλημα κυκλικότητας ορισμού).

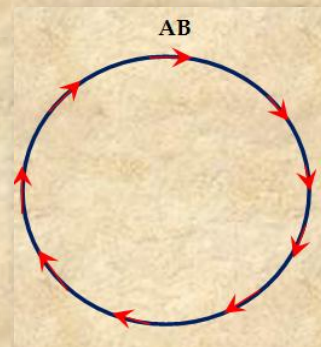
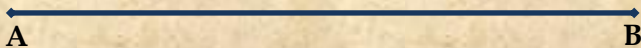

Κατανοούμε τον χρόνο ως ένα μέρος του, ως μία υποδιαίρεσή του!

- ii. Ανάγουμε τον χρόνο σε ένα συγκεκριμένο μήκος (άναγωγή του χρόνου σε μία συγκεκριμένη έκταση, δηλαδή στον χώρο)

Κατανοούμε τον χρόνο ως το μήκος του διαστήματος AB (ή ευθεία ή κύκλος ή το διάστημα που θα παριστούσε μια μη όμαλη, άτακτη κίνηση).

- iii. Συμπέρασμα: Πρόκειται για την ένσταση που περιλαμβάνει και τις άλλες δύο. Σε κάθε περίπτωση, δεν γνωρίζουμε τη φύση του χρόνου, απλώς περιγράφουμε το πώς αυτός μάς παρουσιάζεται ή πώς αυτός μάς εμφανίζεται.

Ο Πλωτίνος δεν έχει πρόβλημα στη συνάρτηση του χρόνου με την κίνηση ή με το μήκος στο επίπεδο της φυσικής. Αλλά, στο επίπεδο της μεταφυσικής, θεωρεί ότι η έννοια του χρόνου θα πρέπει να εννοεί ξεχωριστά από την κίνηση και από το διάστημα αλλιώς δε θα μπορούσαμε να δούμε τι ακριβώς αυτή είναι.

Εικόνες – Πηγές:

Εικόνες:

(1) Εικόνα 1 - Κλεψύδρα νερού που χρησιμοποιούσαν στην αρχαία Ελλάδα.

http://www.agathe.gr/democracy/judiciary_and_lawcourts.html

Σχήματα:

Σχήμα 1:

Μία πλήρης περιστροφή με αφετηρία και τέλος το σημείο Α επάνω σε κύκλο.

Σύμβολα:

Bullets:

<http://www.gutenberg.org/files/17330/17330-h/17330-h.htm#linkC2HCH0002>

Ερωτηματικό:

Συνδυασμός δύο εικόνων:

<https://www.flickr.com/photos/marcobellucci/3534516458>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Plotinus>

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Ελένη Πεردικούρη, 2015. «Χρόνος και Αιωνιότητα στον Πλωτίνο». Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

eclass.upatras.gr/courses/PHIL1905

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση.

Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

